

ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNDE HALK ÇALGILARI The Folk Instruments in The Poems of Âşık Veysel

Hasan KOLCU*

Özet: Âşık Veysel, 20. yy Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan bir halk şairidir. Onun şiirlerinde halk çalgılarının, özellikle de “saz”ın önemli bir yeri vardır. Biz bu yazımızda, Âşık Veysel’in şiirlerinde halk çalgılarının, özellikle de sazın yerini göstermeye çalıştık.

Anahtar sözcükler: Âşık Veysel, halk şiiri, halk çalgıları, saz.

Abstract: *Âşık Veysel, which has an important place in Turkish folk poetry in 20. century. The folk instruments, especially the “rush” is very important part of his poetry. In this work, we have tried to show the location of the folk instruments in the Âşık Veysel’s poetry, especially the rush.*

Keywords: *Âşık Veysel, folk poetry, folk instruments, rush.*

Halk şiir ve âşıklık geleneğimizin 20. yy’da en önemli temsilcisi hiç şüphesiz Âşık Veysel (1884-1973)’dir. O, Âşıklık geleneğinin gereği olarak şiirlerini, kültürümüzün millî ve en dikkate değer halk çalgısı “saz” eşliğinde söylüyordu. Âşık Veysel, her ne kadar “benim sadık yârim kara topraktır...” dese de, bütün ömrünce onun en sadık dostu, hayatına yedi yaşında giren sazı idi. O,

“Bağlandım köşede kaldım bir zaman

Nice kimselere dedim el aman

On beş yaşıma gelince hemen

Yavaş yavaş düzen ettim sazımı”¹

diyerek onu “bebe gibi kollarında yayla”tacak, “sesini sesine kat”acak, buna karşılık sazı da ona hiç ihanet etmeyecekti². Âşık Veysel’in şiirlerini saz eşliğinde

* Yrd. Doç. Dr.-, Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Türk Dili Bölüm Başkanı.

¹ Âşık Veysel, Dostlar Beni Hatırlasın, Hayatı ve Bütün Şiirleri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2001, s.224.

² Saz, Farsça bir isimdir. Anlamı musiki aleti, çalgı demektir. (Fr.:instrument de la musique; İng.: enstrument of music; Alm.: instrument). Aynı kelime, yani saz Türk dili ve kültüründe, “her tür müzik aracı, çalgı; Türk halk müziğinde bağlama, cura gibi telli müzik araçlarının genel adı; Türk halk müziğinde kullanılan gövdesi oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı; çalgı takımı. Türk halk edebiyatında âşıkların çaldığı ve halk müziğinde yaygın olarak yer alan divân, bağlama, cura gibi

söylemesinin yanı sıra, bizzat sazı çalması – ki o önceleri başkalarının şiirlerini çalıp söyleyerek âşıklığa adım atmıştı- hayatında sazın ne kadar önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Karanlık ve yalnız dünyasının tek varı olan sazı, onbeş yaşında artık iyiden iyiye çalmayı öğrenmiştir.

Âşık Veysel, Türk halk çalgılarından olan sazı, aynı zamanda şiirlerinde yer yer duygularının anlatımında bir vasıta olarak kullanır. Artık:

*“Veysel Şatır düzenlemiş sazını
Teller sadâ verir ağlar ses verir.”³*

İşte Âşık Veysel’in şiirlerinde yer alan bu anlatımlarını, onun bütün şiirlerini kapsayan *Dostlar Beni Hatırlasın*⁴ adlı eserinden hareketle değerlendirmeye çalışacağız. Sonra da Âşık Veysel’in diğer halk çalgıları kullandıklarını ele alacağız.

Âşık Veysel ve Saz

Hayat karşısında kendi durumunu belirlediği “Yeter Gayrı Yumma Gözüm Kör Gibi” adlı şiirinde Âşık Veysel, zıt duygular içinde:

*“kimine saz vermiş çalar eğlenir
kimi zevk içinde güler eğlenir
Veysel gözyaşların siler eğlenir
Yeter gayrı yumma gözün kör gibi”⁵*

diyerek bir halk çalgısı olan “saz” a yer verir. Âşık Veysel, sevgiliyi bir ceylan, kendisini de bir avcı olarak düşler, silahı ise sazdır ve onu söz ile vurup yaralamayı arzu eder:

*“sen bir ceylan olsan ben de bir avcı
Avlasam çöllerde saz ile seni
Bulunmaz dermanı yoktur ilacı
Vursam yaralasam söz ile seni”⁶*

Âşık Veysel, dünyanın dağdağasından kurtulmak için en çok sevdiği sazından bile feragat etse bunun mümkün olmayacağını yana yakıla şöyle anlatır:

*“Köşeyi vahdete çekilsem dursam
Mihneti dünyanın derdi bırakmaz*

çeşitleri olan, gövdesi oyularak yapılan, uzun sapı bulunan ve tel sayısı üçten sekize kadar değişen müzik aletine denir.” (Nurettin ALBAYRAK, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L&M Yayınları, İstanbul 2004, s.459.)

³ Âşık Veysel, a.g.e., s.143.

⁴ Âşık Veysel, a.g.e., 243 s. (Çalışmamızda alıntılar ve sayfa numaraları bu kitaba ait olacaktır.)

⁵ a.g.e., s.47.

⁶ a.g.e., s.103.

*Feragat eylesem sohbetten sazdan
Sevdiğim güzelin viridi bırakmaz”⁷*

Âşık Veysel’de sevgili söz konusu olunca, saz hemen onun peşinden gelir. Âşık Veysel, sevgilinin sesini sazdan, ona dair haberi ise sazının telinden alır:

*“Gönlümün matlûbu gelsene beri
Sesin sazdan telden aldım haberi
Veysel’i kapına kul eyle bâri
Eşsinler kapına mezârım böyle”⁸*

Âşık Veysel, bazen sazın adını bile anmadan onun yerine başka adlar kullanarak da duygularını anlatır:

*“Dokun Veysel tele dokun
Coştu gönül etti akın
Sensin bana benden yakın
Sen olmasan ben olmazdım”⁹*

örneğinde Veysel sazı anmaz, ama “tel” demek suretiyle sazı kastettiği açıktır.

Âşık Veysel halk çalgıları içinde tek değer verdiği sazı:

*“Bir Veysel demişler olabilirsem
Söylerim sözümü bilebilirsem
Bir cura sazım var çalabilirsem
Defli dümbelekli caz neme gerek”¹⁰*

diyerek anlatırken sazın bir başka çeşidinden “cura saz”dan söz eder. Cura, “Anadolu’da kullanılan Türk halk musikisine ait bir saz”dır. “Bağlamadan şekil ve sap uzunluğu bakımından biraz farklıdır. 50 cm’dir.”¹¹

Âşık Veysel, doğrudan saz adını kullanmaksızın onun yerine “tel, teller, sarı tel” diyerek yine bir halk çalgısı olan sazı kasteder. Örneğin:

*“Dokun Veysel dokun tele dokun
Coştu gönül etti akın
Sensin bana benden yakın
Sen olmasan ben olmazdım.”¹²*

⁷ a.g.e., s.105.

⁸ a.g.e., s.106.

⁹ a.g.e., s.107.

¹⁰ a.g.e., s.51.

¹¹ Yılmaz Öztuna, Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.30.

¹² Âşık Veysel, a.g.e., s.107.

Âşık Veysel “saz”ı bilinen müzik aleti olarak kullanmasının yanında, onu duygularının anlatımında bir araç olarak kullanır.

Âşık Veysel’in Şiirlerinde Diğer Halk Çalgıları

Âşık Veysel’in şiirlerinde saz dışında diğer halk çalgıları da yer alır. Bunlar, ney, cümbüş, def, dümbelek, davul, kaval, kemandır.

Âşık Veysel, bugüne değin Tanrı’nın nerede olduğunu söz konusu ettiği “Göz Gezdirdim Dört Köşeyi Aradım” adlı şiirinde, Şair Neyzen Tefik’ten ve neyinden söz eder:

*“Hayyam’a görünmüş kadehte meyde
Neyzen’e görünmüş kamişta neyde
Veysel’e görünmüş mevcud her yerde
Ne sen var ne ben var bir tane Gaffar”¹³*

Âşık Veysel, sazı nasıl duygularının anlatımında bir araç olarak kullanmış ve ona değişik hatta mecazî anlamlar yüklemiş ise diğer halk çalgılarını kullanımda da aynı yolu tutmuştur. “Gönül Seninle Gel Konuşalım” adlı şiirinde her şeyin kaynağının gönül olduğunun anlatımında “cümbüş” halk çalgısı da bu çerçevede kullanılır:

*“Gönül der Veysel’e ey ahmak kişi
Bensiz yürümüyor dünyanın işi
Bütün dünya benden alır cümbüşü
Bensiz damarda oynamaz kanın”¹⁴*

Dünyada her varlık rolünü, oynayacağı oyununu, yani “cümbüş”ü gönülden alır. Âşık Veysel, halk çalgılarımızdan sazı tercihini belirtirken def ve dümbelekten küçümseyişle şöyle söz eder:

*“Bir Veysel demişler olabilirsem
Söylerim sözümü bilebilirsem
Bir cura sazım var çalabilirsem
Defli dümbelekli caz neme gerek”¹⁵*

¹³ a.g.e., s.28.

¹⁴ a.g.e., s.49.

¹⁵ a.g.e., s.51.

Âşık Veysel, aynı tavrı kaval ve davul karşısında da sergiler:

*“Veysel nene gerek dünyanın hali
Kimi hasır dokur kimisi halı
Tam çalgıya karıştırdık kavalı
Davul belli değil saz belli değil”¹⁶*

Âşık Veysel, yalnız bir şiirinde kaval ve kemanı sazla bir görür:

*“Bahar gelir yaprak açar yaz olur
Aşka düşen ateş olur köz olur
Kaval olur keman olur saz olur
Türlü türlü sadâ verir ağaçlar”¹⁷*

Âşık Veysel, kemanı aynı zamanda bir benzetme ögesi olarak da kullanır:

*“Gönüle hasiret göze yol yaman
Veysel’i söyletir bir kaşı keman
Mektup ile komuşalım bir zaman
Mektup yâre selâmımı ulaştır.”¹⁸*

Neyzen Tevfik’in ölümü üzerine yazdığı şiirinde de acısına kemanı ortak eder:

*“Neyzen Tevfik dünyasını değiştirdi
Tel sustu dil sustu neyler nic’ oldu
Ebedî yurduna vardı kavuşturdular
Ağlasın kemanlar yaylar nic’ oldu”¹⁹*

Görülüyor ki Âşık Veysel’in şiirlerinde halk çalgıları olarak ney, cümbüş, def, dümbelek, davul, kaval ve keman yer alır. Âşık Veysel, sazı daima ön plânda tutar. Yukarıda adlarını verdiğimiz halk çalgıları ile sazı karşılaştırır. Onları saza göre daha basit ve hakîr görür.

Sonuç

Âşık Veysel’in şiirlerinde saz temel halk çalgısıdır. O, bu halk çalgısını çalmayı da bilir. O kadar ki “Veysel düzeni” diye bir çalgı düzeni bile ulaştırmıştır. Ancak saz aynı zamanda onun duygularını düşüncelerini anlatmada bir araçtır. Saz onun en büyük dostudur. Sırlarının ve acılarının ortağıdır. Şairin son seslenişi de onadır:

---

¹⁶ a.g.e., s.79.

¹⁷ a.g.e., s.130.

¹⁸ a.g.e., s.113.

¹⁹ a.g.e., s.217.

Sazıma

*Ben gidersem sazım sen kal dünyada
Gizli sırlarım âşikâr etme
Lal olsun dillerin söyleme yâda
Garip bülbül gibi âhü zâr etme*

*Gizli dertlerimi sana anlattım
Çalıştım sesimi sesine kattım
Bebe gibi kollarımda yaylattım
Hayâli hatır et beni unutma*

*Bahçede dut iken bilmezdin sazı
Bülbül konar mıydı dalına bâzı
Hangi kuştan aldın sen bu avâzı
Söyle doğrusunu gel inkâr etme*

*Benim her derdime ortak sen oldun
Ağlarsam ağladın gülersem güldün
Sazım bu sesleri turnadan m'aldın
Pençe vurup sarı teli sızlatma*

*Ay geçer yıl geer yzarsa ara
Giyin kara libas yaslan duvara
Yanından göğsünden açılır yara
Yâr gelmezse yaraların elletme*

*Sen petek misâli Veysel de arı
İnleşir beraber yapardık balı
Ben bir insanoğlu sen bir dut dalı
Ben babamı sen ustanı unutma²⁰*

Âşık Veysel, şiirlerinde bir halk çalgısı olarak saz dışında, ney, cümbüş, def, dümbelek, davul, kaval ve kemanı da söz konusu eder. Ancak onlar asıl varlıklarıyla değil, Âşık Veysel'in duygularını ve düşüncelerini anlatmada mecazî bir unsur, bir benzetme unsuru olarak yer alırlar. Üstelik Âşık Veysel'in nazarında tek halk çalgısı sazdır. Diğer halk çalgıları, saza göre basit ve değersizdir.

---

²⁰ a.g.e., s.235.